

KENTTE KADIN EMEĞİ: GÖNEN İĞNE OYASI ÖRNEĞİ*

Sinem ATAY**

Özet

Kentte kadın işgücünün artması her ne kadar olumlu bir gelişme olarak kaydedilse de bu durumun kayıt dışı ekonomiye bağlı olarak gerçekleşmesi, üzerinde durulması gereken kimi hususları da beraberinde getirmektedir. Kadınlar güvencesiz, süreklilik arz etmeyen ve düzenli bir gelir sağlamayan marjinal işlerde çalışarak geçimini sağlar ve hane halkı bütçesine katkıda bulunurken, söz konusu işler kadınların sosyo-ekonomik durumlarının iyileşmesine yardımcı olamamaktadır. Mevcut çalışma, kadınların sosyo-ekonomik açıdan güçlenmesinin önündeki engelleri ve bu engelleri ortadan kaldırmak için başvurulabilecek yöntemleri inceleyerek alan araştırmalarına katkı sunmayı amaçlamaktadır. Çalışma, Balıkesir'in Gönen ilçesinde kadınların yöreye özgü el emeği ürünleri ile kentte ekonomik yaşama katılmaya çalışmasının detaylarını incelemektedir. İlçede iğne oyası pazarında gerçekleştirilen mülakatlardan elde edilen bulgulara ve saha çalışması sırasında yapılan gözlemlere dayanan araştırma kentsel alanda iğne oyası ile ilgilenen farklı aktörler arasındaki ilişkileri de irdelemektedir. Araştırma sonucunda iğne oyası pazarında ekonomik faaliyetlerde bulunan kadınların homojen bir grubu temsil etmediği, pazarda yer alan farklı kadın grupları içerisinde en kötü durumda olanların herhangi bir aracı olmadan az sayıda el emeği ürününü satmaya çalışan kadınlar olduğu sonucuna varılmaktadır. Kooperatifleşme, kadınların yaşadığı ekonomik problemlerin üstesinden gelinmesinin en önemli yöntemlerinden biri olarak kabul edilirken aynı zamanda kadın dayanışmasının sosyal anlamda da güçlenmeyi sağlayabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın emeği, Kayıt dışı ekonomi, Ev eksenli çalışma, İğne oyası, Gönen

* Bu çalışma Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi tarafından BAP-19-1009-065 numaralı proje kapsamında desteklenmiştir.

** Arş. Gör., Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi, satay@bandirma.edu.tr, Orcid: 0000-0002-9701-8498

URBAN FEMALE LABOUR: AN EXAMPLE OF GÖNEN NEEDLE LACE

Abstract

As a result of informal economy, female labour in the city has been increased and this brings some issues to be emphasized. While contributing to the household budget and earning their livelihood by working in marginal jobs without continuity and regular income, women are unable to improve their socio-economic status. The present study aims to contribute to field studies by examining the barriers to women's socio-economic empowerment and the methods that can be applied to eliminate these barriers. The study examines the details of women's efforts to participate in economic life in the city with local handicraft products in Gönen district of Balıkesir. The research, which is based on the findings obtained from the interviews conducted in the needle lace market in the district and the observations made during the field study, also examines the relationship between different actors interested in needle lace in the urban area. As a result of the research, it is concluded that the women engaged in economic activities in the needle lace market do not represent homogeneous group. Those who are at the worst position is the women who try to sell a small number of hand labor products without any middlepeople. While cooperatives are considered as one of the most important methods of overcoming the economic problems experienced by women, it is also thought that women's solidarity can provide social empowerment.

Keywords: Female labour, Informal economy, Home-based work, Needle lace, Gönen

Giriş

Gittikçe hız kazanan kentleşme süreci sosyo-ekonomik fırsatların artmasına da yardımcı olmuştur. Kentleşme ile kişi başına düşen gelir arasında pozitif bir ilişkinin var olduğu ileri sürülen literatür çalışmalarında kentsel alanların bir ülkede üretilen refahın önemli bir kısmına ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Üretilen bu refah kentte yaşayan çok farklı kesimlerin iş gücüne katılımı ile mümkün olmaktadır. Ne var ki, kentteki ekonomik faaliyetler toplumsal cinsiyetten bağımsız değildir. Kadının ve erkeğin toplumda farklı roller üstlendiğine dair düşünceler onların kent ekonomisi içindeki yerini de belirlemektedir. Genel olarak erkeklerin üretken ve gelir getirici bir rolü olduğu kabul edilirken, kadınların konumu yeniden üretim ve ücretsiz işgücü ile sınırlandırılmıştır. Ücretli işgücüne katılan kadınların da bir kısmı kayıt dışı ekonomide kendine yer bulmakta, özellikle kentli kadınların ekonomiye katılımının gittikçe artması kayıt dışılığın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Kentsel alanlarda kadınların dâhil olduğu çok çeşitli kayıt dışı ekonomik faaliyetler bulunmaktadır ve ev eksenli üretim de bunlardan biridir. Yeniden üretime dair sorumluluklara maruz kalan kadınlar gelir elde etmek için ev eksenli gelir getirici faaliyetlerle uğraşarak kentsel ekonomiye ve büyümeye katkı sunmaktadır. Ancak, bu durum mutlaka kadınların sosyo-ekonomik açıdan güçlenmesi anlamına gelmemektedir. Kentte kayıt dışılığın ve emeğin kadınlaşmasının birbiri ile bağlantılı olduğu ve bu nedenle kadının daha aşağı bir konum ve daha düşük gelir seviyesi ile karşı karşıya olduğu bilinmektedir (Tacoli, 2012, s. 30). Toplumsal cinsiyet rolleri ve kentsel politika oluşturma süreçlerinde kadınların yeterince temsil edilmemeleri (UN-HABITAT, 2014, s. 9) kadının konumunun iyileşmesi için gerekli adımların atılmasını da zorlaştırmaktadır.

Dünyanın farklı yerlerinde karşılaşılabilen bu durum Türkiye’de de önemli bir sorun olarak gündemdeki yerini korumakta ve sorunun çözümü için toplumdaki farklı kesimlerin bir arada mücadele etmesini gerektirmektedir. Bu nedenle kayıt dışı ya da ev eksenli çalışan kadınlara yönelik araştırmaların artırılması önem taşımaktadır. Balıkesir ilçelerinden Gönen’in yöresel bir ürünü olan iğne oyasının üretim ve pazarlama süreci üzerine odaklanan bu çalışma, konuyu kadın emeği açısından inceleyerek ekonomiye katılmalarının kentte kadınların hayatında ne gibi etkiler bıraktığını irdelemeyi amaçlamaktadır. Üretim ve pazarlama sürecinde kadınların karşılaştığı sorunlar ve bu sorunlara çözüm olarak ileri sürülebilecek yöntemler çalışmada değinilecek hususlardır. Çalışmanın Gönen özelinde gerçekleştirilmesinin nedeni bu yörede yapılan iğne oyelerinin kadınlara küçük yaşlardan beri öğretilen bir beceri olmasının yanında kadınların el emeği ürünlerini satarak önemli miktarda para kazanmalarına yardımcı olabilecek bir faaliyet olmasıdır.

Alan araştırması öncesinde yöre ile ilgili bilgi sahibi olunması için kimi çalışmalar incelenmiş ve Gönen’i tanıyıp bilen kişilerle konuşulmuştur. Çalışma kapsamında ise Gönen’de haftada bir gün kurulan iğne oyası pazarında 2019 yılının Ağustos ayında on iki kişi ile yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmacının yöreden olmadığının farkına hemen varan kadınların mülakatı dinlerken zaman zaman keserek kendi cevaplarını vermesi ile alan araştırması zenginleşmiştir. Mülakat esnasında görüşmecilerin yanıtlarına göre önceden üzerine düşünülmeyen kimi sorular da sorulmuştur. Ayrıca, pazarda bulunan süre boyunca yapılan gözlemler de kimi çıkarımlarda bulunulmasına olanak sağlamıştır.

1. Kentte Kadın İşgücü

Günümüzde kentsel nüfus gittikçe artarken bu nüfusun kent ekonomisine katkısının ne olduğu sorusu önem kazanmaktadır. Kent nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan kadınların işgücüne katılımında iyileşmeler ve kent ekonomisinde oynadıkları rolde artış yaşanmasına karşın kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizliğin ortadan kalktığını söylemek güçtür. Türkiye’de kadın ve erkeklerin işgücüne katılımı ile ilgili verilere bakıldığında kadınların dezavantajlı konumda olduğu görülmektedir. DİSK Genel-İş Sendikası’nın (2020) işgücüne dair çalışmasında %65,7 olan erkek işgücüne katılım oranına karşılık kadınların %29,4’ü istihdam edilmektedir. Buna göre ülkemizde 10 kadından sadece 3’ü çalışmakta ve bu oran içerisinde yer alan kadınların 1 milyondan fazlası da enformel sektör içerisinde yer almaktadır.

Kadınların tümünü homojen bir grup olarak ele almanın yanlış olduğu kabulü ile kırsal alanda yaşayan kadınlarla kentli kadınların işgücüne katılımının da ayrı ayrı incelenmesi önemlidir. Buna göre, kırsal alanda yaşayan kadınların işgücüne katılımı kentte yaşayanlara göre daha fazladır. 2010 yılı verileri göz önüne alındığında ilk grubun işgücüne katılım oranı % 31,4 iken ikinci grubunki % 23,7’dir. Yine aynı yıl verilerine göre kadın işsizliği kırsal alanda % 4,6’dır ve % 18,7 olan kentteki kadın işsizlik oranından daha azdır (Peker ve Kubar, 2012, s. 78). Bu durum kırsal alanda kadınların çoğunun aile işçisi olarak çalışmasından kaynaklanmaktadır. Kent nüfusuna paralel şekilde kadınların işgücüne katılımı da artmaya başlamış, kırsal alanda yaşayan kadınların işgücüne katılımı ile kentteki kadın istihdamı arasındaki makas kapanmaya başlamıştır (Alcan, 2018, s. 60).

Kadınların işgücüne katılımında yaşanan sorunlar ataerkil toplumlarda cinsiyetlere biçilen rollerle yakından ilişkilidir. Kadınların işgücündeki eksik temsili erkekliğin hâkimiyetinin bir yansıması olarak onların toplumdaki yeniden üretim mekanizmaları ile sınırlandırılmış olmasının bir sonucudur. Alcan’ın (2008, s. 130-139) belirttiği gibi, kadınlar genel olarak özel alanla, evle, yeniden üretim ve tüketimle ilişkilendirilirken erkekler kamusal olana, işyerine ve çalışarak üretmeye ait kabul edilmektedir. Dolayısıyla kadınların ataerkilliğin çizdiği sınırlar içinde kalmaları, birincil görevleri olarak görülen ev içi sorumluluklarla uğraşmaları ve kentsel ekonomide de bu sınırlar dâhilinde yer almaları beklenmektedir. Bundan dolayı da kadınların ev dışında çalışması tercih edilen

bir durum değildir. Bu, kısmen, özellikle daha küçük topluluklarda kadınların evlerinden çıktıklarında daha az “namuslu” olarak görülmeleri ile de ilgilidir (Malik vd., 2016, s. 27). Günümüzde kadınların ev dışında çalışmasının yaygınlaşmaya başladığı da su götürmez bir gerçektir. Gittikçe artan sayıda kadın ekonomik yaşamda kendine yer bulmakta, iş gücüne katılımın sağladığı iktisadi ve sosyal olanaklardan faydalanmaktadır. Ne var ki, kadınların ev dışında dâhil oldukları ekonomik faaliyetlerin bir kısmı dikiş nakış ya da kuaförlük gibi “kadın işi” olarak kabul edilen uğraşlar olmaktadır (Tripp, 1989, s. 604-611).

Marjinal işlerde çalışarak kayıt dışı sektörde yer alan diğer pek çokları gibi kentsel ekonomiye katkıda bulunan kadınlar kentlerin can damarı görevini üstlenmektedir (WIEGO, 2016, s. 1). Ev eksenli üretim kadınların kayıt dışı sektöre katılımlarının en yaygın yollarından biridir. İlk olarak kadınlar şirketlerle taşeron ilişkiler kurarak, ticaret ve iletişim sektörlerindeki gelişmeler sayesinde işgücüne katılabilmektedir (Newbery ve Bosworth, 2010, s. 183). İnternete erişimin kolaylaşması, ev eksenli çalışma için gerekli şartların sağlanmasına yardımcı olmaktadır. İşgücüne bu şekilde katılım genellikle profesyonel işlerde çalışanlar tarafından tercih edilmekte ve Mason ile Reuschke'nin (2015, s. 4) de dediği gibi ulusal ve uluslararası ölçekteki ticari yatırımların önemli bir bölümü bu sayede gerçekleştirilmektedir.

Yukarıda bahsedilen ve yeni ekonomiye karşılık gelen çalışma türünün dışında kadınlar evlerinde kimi ürünleri üreterek bunları pazarlama fırsatına sahip olabilmektedir (WIEGO, ty., s. 4-8). Bu, eski ekonomi olarak adlandırılan ve teknolojiden bağımsız şekilde el emeğine dayalı üretimin bir örneğidir. Bu şekilde gerçekleştirilen faaliyetler kendi başına üretilip satma ya da parça başı iş alma veya hazır alınan ürünlerin satışının evlerde yapılması gibi farklı biçimlerde olabilmektedir. Şirketler veya diğer haneler için evde pişmiş gıda hazırlamak bu tür faaliyetlere bir örnektir (Tipple, 2005, s. 613-616). Ayrıca evde çocuk bakımı, örgü örme veya yorgan dikme gibi düşük ücretli “kadın işi” olarak kabul edilen (Rowe vd. 1999, s. 74) işler de kadınlar arasında yaygındır. Bu grup arasında evde ürettikleri ürünleri satmak için teknolojinin faydalarına başvuran kadınlar da bulunmaktadır. İnternet ve sosyal medya kullanımı bu kadınların farklı kesimlere ulaşarak satış yapmasını mümkün kılmaktadır.

Ev eksenli çalışmak kadınların hane halkının yeniden üretimi için gerekli işlerle uğraşmasına engel olmayacak şekilde işgücüne katılımının önünü açtığından toplumca da uygun görülmektedir. Bu tür işlerin, kadın ile hane arasında fiziksel ayrımı ortadan kaldırmasına bağlı olarak aile çatışması yaşama olasılığını azalttığı ve özellikle küçük yaşta çocukları olan anneler için cazip bir fırsat sunduğu düşünülmektedir (Loscocco ve Smith-Hunter, 2004, s. 172; Mason vd., 2011, s. 628). Ayrıca ev eksenli çalışmanın diğer durumda eşin kıskançlık duyması veya aile düzeninin çöküşüne neden olacağı korkusuna alternatif sunduğu da ileri sürülmektedir (Tripp, 1989, s. 613; Kinyanjui, 2014, s. 46). Bazı durumlarda sağladığı avantajlar nedeniyle kadınların eski işlerinden istifa ederek evde üretim yapmaya başladığı bile görülmektedir (Tripp, 1989, s. 612).

Kayıt dışı sektörde çalışan kadınların demografik özelliklerini anlamak için kimi çalışmalar yapılmıştır. Çalışmaların çoğu eğitim, iş deneyimi gibi kişisel özellikleri ve çocuk sayısı ile eşin geliri gibi hane halkına ait kimi detayları kadın işgücü arzının temel açıklayıcı değişkenleri olarak görmektedir (Meng, 1998, s. 7). Bazı saha çalışmaları ise bazı durumlarda bu değişkenlerin açıklayıcı işlevi görmediğini ileri sürmektedir. Alkan (2008, s. 137) medeni durum ile işgücüne katılım arasında doğrusal bir ilişki bulamamışken, Kinyanjui (2014, s. 79) kayıt dışı ekonomideki kadınların yaşının homojenlik göstermediğini belirtmiş, Dunlop ve Velkoff (1999, s. 5) ise eğitim ve istihdam durumu arasında doğrudan bir ilişki olmadığı sonucuna varmıştır. Bu ve bunun gibi çalışmalar toplumda genel geçer olduğu düşünülen kimi bilgilerin sahada her zaman bir karşılığı olmadığını işaret etmektedir. Bu nedenle her bir örnek kendi şartları içerisinde ele alınarak yorumlanmalıdır.

2. Kentli Kadının İşgücüne Katılımda Karşılaştığı Sorunlar

Kent ekonomisine sunduğu katkılara rağmen, ev eksenli çalışma ve kayıt dışı sektör sorunsuz değildir ve kadınların çok çeşitli sorunlarla başa çıkmasını gerektirmektedir. Birincisi, kayıt dışı ekonomide çok sayıda kadın düşük statüde çalışmakta, özellikle gelişmekte olan ülkelerde sosyal güvenlik ve iyi bir gelirden mahrum kalmaktadır (ILO, 2010, s. 8). Ayrıca, her ne kadar ev temelli üretim ekonomiye giriş kolaylığı sağlıyor olsa da (Tacoli, 2012, s. 19) piyasada çok fazla kişi ile rekabet etme olasılığına bağlı olarak dezavantajları da bulunmaktadır. Kalifiye olmayı gerektirmeyen pek çok durumda bir

kadının piyasadan çıkışı ekonomiyi önemli ölçüde etkilememekte çünkü yerini bir başka kadın hemen doldurabilmektedir.

El emeği ürünlerin pazarlanması ile ilgili kimi sorunlar da yaşanabilmektedir. Bu sorunların başında ulaşım gelmektedir. Gelir getirici faaliyetlerin mekânı olan pazarın kentte nerede yer aldığı kadınların ekonomiye katılımının önemli belirleyenlerindedir. Ulaşım olanaklarıyla ilgili sorunlar, mali ve zamansal yük oluşturarak pazarlara erişimi engelleyebileceğinden bir pazar kent merkezine ne kadar yakınsa ekonomik faaliyetlerde bulunan kadınların da o kadar fazla olacağına dair beklentiler bulunmaktadır (Chant, 2013, s. 15; Alkan, 2008, s. 136). Ne var ki, pazarın yakında olması tek başına süreci kolaylaştırmamaktadır. Pazarlama tesislerinin kadınların yaşam alanlarına yakın olmasının yanında ev eksenli ürünlerin satışı karşılığında yerel yönetimlerce veya özel kişilerce sağlanan yerlerden ücret talep edilip edilmemesi (O'Reilly ve Gordon, 1995, s. 15) kadınların elde edecekleri kârı ve giderleri hesaplayarak ürünlerini satmak amacıyla pazara gitme kararını etkileyebilmektedir.

Ek olarak, bir yer veya toplulukla ilişkili el emeği ürünlerin satışında üretici ve alıcı dışında farklı kişiler sürece dâhil olabilmektedir. Ürünü satın alarak iki taraf arasında aracılık yapan kişiler kent ekonomisinde önemli roller üstelenebilmektedir. Bu araçılar bazı durumlarda iş çevreleri ile olan yakın temaslarından ötürü aksi halde yapılmayacak satışların gerçekleşmesini sağlayabilmektedir (Munger, 2015, s. 20-21). Bu, özellikle satıcıların düşük nitelikli olduğu durumda ticaretin garanti altına alınmasına yardımcı olmaktadır (Vesala, 2008, s. 4). Kadınların, bilgi eksikliği ve pazara erişim sorunları nedeniyle, kazançlarının bir kısmından feragat ederek araçılarla birlikte çalışmak zorunda kalması ekonomik refahlarını da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bununla birlikte, bazen bu araçılar herhangi bir değer yaratmadan para kazandıklarından “parazit” olarak görülmekte ve ticarete istenmemektedirler (Munger, 2015, s. 20-1).

Kadınların işgücüne katılımları ile ilgili değinilmesi gereken bir başka sorun kazanılan paranın nasıl harcandığı ile ilgilidir. Bazı kadınlar kazandıkları parayı harçayabilecekleri alanlar ile ilgili karar alma konusunda özgür olabilmektedir. Bu durumda borsaya yatırım yapma, kentte veya kırsal alanlarda taşınmaz sahibi olma gibi iktisadi konularda yapılacak tercihler kendilerine kalmıştır (Kinyanjui, 2014, s. 81). Yine de kadınlar genellikle kendi ihtiyaçlarını göz ardı etmeye meyilli olduklarından

kazandıkları parayı harcarken hane halkının ihtiyaçlarını önceleyebilmektedir. İyi bir iş ve statü sahibi olmaları umuduyla çocuklarına yatırım yapmak, kadınların kazandıkları parayı çocukları için harcamalarının arkasındaki temel motivasyondur. Kimi durumlarda ise Dwyer ve Bruce'un iddia ettiği gibi kadınlar kendileri için bir şey satın almak istedikleri zaman hala eşlerinin iznine tabi olabilmektedirler (aktaran Dunlop ve Velkoff, 1999, s. 5).

Son olarak, her ne kadar genelde kayıtlı sektörlerde ortaya çıkan bir durum olsa da kayıt dışı işlerde ve ev eksenli üretimde de gözlenebilecek bir sorun olan mobbingden bahsetmek mümkündür. Bu durum erkeklerden kaynaklanabileceği gibi iş hayatında karşılaşılan bu tarz problemlerin faillerinin kadınlar olduğu durumlar da bulunmaktadır (Leymann, 1996, s. 175). Aynı iş yerinde çalışan kadınların bir diğeri üzerinde uyguladığı psikolojik şiddet literatürde “pembe taciz” olarak da adlandırılmaktadır (Karakuş, 2014, s. 334). Bu davranışlar kadınlar üzerinde olumsuz etkiler bırakıp onların işgücüne katılımını engelleyebilmektedir. Bazı durumlarda kadınların hemcinslerine karşı tutumlarının psikolojik şiddetin ötesinde eyleme kadar vardığı görülmektedir.

3. Kentte Kadın Dayanışması

Kentte ekonomiye katılmanın kadınlar arasında farklı dayanışma pratiklerinin ortaya çıkmasına olanak sağlaması mümkündür. Kentsel hayatta var olan ve bu nedenle daha kolay bir şekilde sosyalleşen kadınlar sosyo-ekonomik güçlenme amacıyla ağlar oluşturabilmektedir (Tripp, 1989, s. 617). Yerleşik düzene karşı mücadele etmek kolay olmadığından kayıt dışı sektörde çalışan kadınların bir araya gelmesi ve ortak sorunlarına çözüm bulmaya çalışması önemlidir.

Yukarıda bahsedilen çözümlere ilk örnek mikro kredi uygulamalarıdır. Krediyi başvurmak için aynı mahallede ikamet eden ve akraba olmayan beş kadının bir araya gelmesi şartı kadınların ortak çabalarının olumlu sonuçlar doğurabileceğine işaret etmekte ve kadın dayanışmasını desteklemektedir. Mikro kredi uygulaması yoksulların en yoksulu olarak tabir edilen kadınların davranışlarında iyileşmeler getirerek hem gelir ve harcamaları ile ilgili karar almalarını sağlayabilmekte hem de hane içindeki güç ilişkilerinin boyutunu değiştirebilmektir (The International Initiative for Impact Evaluation, 2013). Ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de mikro kredilerden faydalanan kadınların oranı %75'leri aşmaktadır (Hofmann ve Marius-Gnanou, 2007, s. 8).

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununda yer alan bir madde ile bu idarelere verilen görev uyarınca kadınlar İl Özel İdarelerinin sağladığı kredilerden faydalanma olanağına sahiptir. Bunun yanında 1986 yılında kadınların güçlenmesini sağlamak amacıyla kurulan ve ilk mikro kredi desteğini 1995 yılında sağlayan Kadın Emegini Değerlendirme Vakfının iktisadi işletmesi olan Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi iş kurmak isteyen ancak bankalardan destek almakta güçlük çeken kadınlara finansman bakımından imkân sunmaktadır (Baltacı, 2011, s. 81-87).

Mikro kredi uygulamasına ek olarak burada bahsedilmesi gereken bir başka uygulama kadınları maddi ve manevi açılardan destekleyecek oluşumların en tipik örneği olan kooperatiflerdir. Bu tür bir kolektif oluşum daha ucuz girdilere ulaşarak ve araçları ortadan kaldırarak el emeği üzerinden geçim sağlamaya ve gelir elde etmeye çalışanların daha az masrafla daha fazla kazanmalarının önünü açabilecektir (Kinyanjui, 2014, s. 113; Malik vd., 2016, s. 31).

Kooperatiflerin içinde yer almak kadınlara mallarını kime, ne zaman ve ne kadara satacağı konusunda karar verme ve pazarlık etme gücü sağlamaktadır (Jones vd., 2012, s. 23). Maddi katkıların yanı sıra, kooperatifler gibi toplumsal oluşumlar kadınların günlük yaşamlarında bürokratik konular, ulaşım biçimleri, yatırım fırsatları, eğitim ve sağlık hizmetleri hakkında bilgi sahibi olmalarına yardımcı olabilmektedir (Kinyanjui, 2014, s. 101-114). Son olarak, kadınlar oluşturdukları ağlar ve dayanışmanın verdiği beraberlik duygusu ile kendini daha güçlü hissedebilmektedir. Kooperatifler sayesinde, erkeklere ait olarak kabul edilen alanlarda var olmanın özgüvenlerini arttırdığını bildiren kadınların varlığı dayanışma pratiklerinin önemini göstermektedir (Jones vd., 2012, s. 21).

4. Gönen ve İğne Oyası

6360 sayılı yasa ile 2012 yılında büyükşehir statüsüne alınan Balıkesir'in en kalabalık 5. ilçesi olan Gönen'in toplam nüfusu 73.829'dur. Bu nüfusun 36.756'sı erkeklerden geri kalan 37.073'ü de kadınlardan oluşmaktadır (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, 2019, s. 44). Ekonomisi geçmişte yalnızca tarıma ve turizme bağlı olan ilçe, deri ve gıda sektörlerinin öncülüğünde yavaş yavaş sanayi bölgesine dönüşmüştür. Gönen Ovası'nın verimli topraklara sahip olması nedeniyle tarım da önemli bir ekonomik faaliyet olarak gözlenmektedir. Modern tekniklerle yetiştirilen ürün yelpazesi sebze, meyve, tahıl ve bakliyattan sanayi ve yem bitkilerine kadar genişdir. Şifalı sulara dayalı turizm ilçede

önemli bir sektördür. Yılda 200.000'den fazla insan özellikle romatizma ve kalsifikasyon bozuklukları için ilçeye gelmektedir. Tüm bunların yanında, son yıllarda el yapımı iğne oyası ilçede turizm ve ekonomiyi canlandırmaktadır.

İğne oyası, Gönen ilçesinin coğrafi olarak işaretlenmiş bir ürünüdür. Gönen Kaymakamlığınca açıklanan bilgilere göre bölgede iğne oyası yapımının ne zaman başladığı sorusuna kesin bir cevap verilememektedir. Oyanın 1880'lerden sonra ev eşyaları, çeyiz ve kıyafetler için kullanıldığı söylenmektedir. 1950'lerde, bazı fakir kadınlar üst sınıf kadınlar için süs eşyaları yapmışlardır. 1960'ların sonlarında, öğlen erken saatlere kadar açık olan Gönen pazarının kurulmasıyla iğne oyası ticari mal haline gelmiştir. Geçmişte ipek kozalarından yapılan iğne oyası bugün ipek fiyatındaki artış nedeniyle genel olarak yerini naylon ipliğe bırakmıştır (Vanlı, 2008, s. 38). Ayrıca, el yapımı ürünlerin yerine ucuz olması nedeniyle kimileri makine yapımı oyaları tercih etmekte ve bu durum esnafı olumsuz etkilemektedir (Özbek ve Çevik, 2018, s. 598-599).

İğne oyasının kullanım alanları çok çeşitlidir. Genel olarak kadınların rağbet ettiği bu ürünler, evlerin dekorasyonunda ya da kişisel aksesuar olarak kullanılabilir. Yapıldığı şekli ile de satışa sunulabilen iğne oyaları aksesuar olarak kullanılabilir gibi havlu ve yazma kenarını da süsleyebilir. Her yaşta kadına hitap eden ürünler genellikle çeyiz olarak alınmaktadır. Vanlı'nın (2008, s. 5) da dediği gibi ulusal bir üne sahip Gönen iğne oyası örneklerinin evlenecek kadının çeyizinin zenginliğini gösterdiği kabul edilmektedir.

İğne oyalasının satışının yapılabileceği farklı ortamlar mevcuttur. Öncelikle ev eksenli çalışmanın ürünleri olan bu iğne oyalalarını belirli bir mekâna bağlı olmaksızın satmak mümkündür. Müşteriler iğne oyası satıcılarının evlerine giderek ya da telefonla arayarak sipariş verebilmektedir. Ayrıca Gönen'in farklı yerlerinde dükkânlar açarak iğne oyası satanlar bulunmaktadır. Dükkânlar, belirli kişilerle anlaşarak onların yaptığı ürünleri alarak hem küçük çapta satış yapmakta hem de şehir dışına satış gerçekleştirenlere toptan ürün göndermektedir. Bunun dışında, özellikle son zamanlarda internet üzerinden alışverişin yaygınlaştığı da görülmektedir. Sosyal medya üzerinden hesap açarak müşterilere ulaşabilen kadınlar bazı risklere rağmen satış yapmaktadır. Bütün bunların yanında salı günleri kurulan iğne oyası pazarı kent ekonomisinin ayrılmaz bir parçasıdır.

Sadece Gönenlileri değil çok farklı yerlerden gelen insanları bir araya getiren pazar, iğne oyası almak isteyenlere özel olarak düzenlenen turlara da ev sahipliği yapmaktadır.

El becerisine ve düşük girdiye bağlı olan iğne oyasında ürünün fiyatını genel olarak el emeği belirlemede ancak elde edilen kazancın emeği birebir karşılayamaması söz konusu olabilmektedir. Gönen’de yapılan bir saha çalışmasında görüşülen kişilerin %62’sinin kazançlarının yeterli olduğunu düşünmedikleri görülmüştür. Ayrıca, ihtiyaçlarını karşılamak için ürünlerini belirli bir fiyatın altında da olsa satmak zorunda kaldıklarını söyleyen kadınların %81 gibi yüksek bir oranda olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Vanlı, 2008, s. 419-421).

Gönen’de iğne oyası yapan kadınlar üzerine yapılmış çalışmalardan birine göre, iğne oyası ile uğraşan kadınların çoğunluğu ilkokul mezunu olup 43-48 yaş grubundadır (Vanlı, 2008, s. 455). Bir başka çalışmada Sarıtaş (2016, s. 3) sabahın erken saatlerinde çevre köylerden pazara gelen kadınların yaşlarının 16 ile 85 arasında değiştiğini görmüştür. Öğlene kadar ürünleri satmak için uğraşan kadınlar ya cüzi bedeller karşılığında tezgâh kiralamakta ya da ayakta durmaktadır. Pazarı önceden bilen ziyaretçiler sabah erkenden buraya gelerek en iyi ürünler satılmadan almaya çalışmaktadır. Bir kısmı Gönen ve civarında yaşayan ve kendi ihtiyaçlarını karşılamak isteyen alıcıların öteki kısmı çevre veya uzak illerden özellikle de İstanbul’dan gelen kadınlar ve toptancılardır.

İğne oyası pazarının kadınlar arasındaki dayanışmanın iyi bir örneği olduğunu gösteren Sarıtaş, piyasada okuma yazma bilmeyen ve satış sırasında zorluk yaşayanların komşu tezgâhtaki kadınlardan yardım aldıklarını söylemiştir. Yazar buna ek olarak, kadınların birbirlerinin müşterilerini yakalamaya değil, birbirlerine yardım etmeye çalıştıkları sonucuna ulaşmıştır. Kadınların kısa süreliğine birbirlerinin tezgâhlarını bekleyerek, para bozdurarak ve plastik poşet ödünç vererek dayanışma örneği gösterdiklerini sözlerine eklemektedir (Sarıtaş, 2016, s. 3-4).

Yukarıda yer alan bilgiler ışığında 2019 yılının Ağustos ayında Gönen iğne oyası pazarında 12 kişi ile gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlarla alan araştırması yapılmıştır. Bu esnada mülakat yapılan kadınların yanındakiler de zaman zaman araya girerek bazı soruları kendilerince cevaplamıştır. Alan araştırmasının esas amacı kadınların kent ekonomisine katılımlarının, ekonomiye sundukları katkıya rağmen oluşan

refahtan ne kadar pay alabildiklerinin, bu süreçte yaşadıkları sorunların ve bu sorunların çözümü için geliştirilebilecek alternatiflerin neler olduğunun araştırılmasıdır.

5. Alan Araştırması ve Bulgular

Gönen özelinde “kadınısı” ve ev eksenli bir uğraş olan iğne oyası anneler, akrabalar ya da komşu teyzeler tarafından kız çocuklarına öğretilmesi gereken bir beceri olarak kabul edilmektedir. Görüşmecilerden sadece biri iğne oyası yapımını Halk Eğitim Merkezi’nin açmış olduğu kurslara devam ederek öğrendiğini söylemiştir ve bu kişi de Gönenli değildir. Bu geleneği en iyi özetleyen cümle görüşmecilerin “Kendimizi bildik bileli iğne oyası yapıyoruz.” sözleridir. Ev içinde öğrenilen iğne oyası yine bu mekânda gerçekleşen üretim sürecinin bir ürünüdür. Kimi görüşmecilerin bu ev eksenli üretime tanık olan erkek çocuklarının sürece katılımını istememesi de sürecin “kadınsılığı” destekler niteliktedir.

Alan araştırmasının yapıldığı pazara satış için gelen görüşmecilerin yaş aralığı 20 ile 75 arasında değişse de orta yaştaki kadınların ağırlıkta olduğu görülmüştür. Kadınlar aynı zamanda aldıkları eğitim açısından birbirinden farklılık göstermektedir. Görüşmeciler arasında ilkokul mezunu olduğu gibi ortaokul ya da lise mezunu da bulunmaktadır. Medeni durumlarına göre görüşmeciler çoğunlukla evlilerden oluşsa da bekâr ya da eşini kaybetmiş kadınlarla da görüşülmüştür. Görüldüğü üzere saha çalışması sırasında iğne oyası pazarına gelen kadınlar homojen bir grubu temsil etmemektedir.

Gönen’deki iğne oyası pazarında çok farklı kadın gruplarına rastlamak mümkündür. Bir grup satıcı diğer kadınlar tarafından evlerde üretilen ürünleri alıp pazarda satmaktadır. Bu kadınlar ev eksenli üretim sürecine aktif katılmadan parça başı mal olarak satmaktadır. Kimi görüşmeciler ürünlerini beğendikleri kadınları evlerinde topladıklarını, iğne oyası için gerekli malzemeleri temin ettiklerini, kadınların çay veya yemek gibi giderlerini karşılayıp sonuçta ortaya çıkan ürün sayısına göre de ödeme yaptıklarını söylemiştir. Bu kadınlar hem “güzel iş çıkaran” hemcinslerini hem de bu ürünleri satın alabilecek kişileri tanıdıklarından iki taraf arasında aracı işlevi görmektedir. İşveren tarafın elde ettiği gelir önemli bir miktara karşılık gelirken bu kadınların içinde bulunduğu hane halkının ev ve araba sahibi olduğu ve çocukların okutulup evlendirilmesinde bu paranın önemli rol oynadığı görülmüştür. Bu durumda olan kadınların bazıları kentin kimi yerlerinde dükkân sahibidir ve salı günleri hem dükkânı açık

tutmakta hem de pazarda tezgâh kiralamaktadır. Bu durumdaki birkaç kadın önceleri bizzat üretim sürecinde yer almış ancak ilerleyen zamanda vazgeçerek daha fazla para kazanacakları düşüncesi ile sadece ürün satışına odaklanmıştır. Böylece kadınlar dikey hareketlilik sağlayarak beklentilerini karşılayacak parayı kazanabilmiştir. Saha çalışması sırasında karşılaşılan kadınlardan en iyi durumda olanların bu gruptakiler olduğunu söylemek mümkündür. Yukarıda bahsedilen tarzda bir üretim süreci, ürün satışının garanti altına alınmamasına bağlı olarak emek ve malzemeler için para harcamak istemeyen ve hemcinsleri ile sosyalleşerek aynı zamanda ekonomik kazanç elde etmek isteyen kadınlar için bir fırsat sunmaktadır. Ne var ki ellerine geçen para işverenine kazandırdıklarının yanında az kalmaktadır. Her ne kadar maliyete katlanmayıp sadece el emeği karşılığında para kazansa da parça başı ev eksenli çalışan kadınların bu işverenlere göre daha kötü durumda olduğu sonucuna varmak mümkündür. Bu durum, iğne oyası ile uğraşan kadınlarla yapılan çalışmalarda el emeğinin karşılığının alınmadığına yönelik cevapları desteklemektedir.

Pazarda satış yapmak isteyen kadınların tezgâhın büyüklüğüne göre 6 ile 20 TL arasında değişen bir kira bedeli ödemesi gerekmektedir. Ancak, bunu önemli bir tutar olarak gören ve ürünleri büyük çapta satış yapılacak ve dolayısı ile tezgâh açılacak kadar fazla olmayan kadınlar tezgâh kiralamaksızın ayakta durarak ellerine aldıkları ürünleri satışa sunmayı tercih etmektedir. Pazarın bazılarında uzak kaldığı ya da yakın olsa dahi fiziki sorunlarından ötürü kolay kolay yürüyemedikleri ve bu yüzden ulaşımına para vermek zorunda oldukları hesaba katılırsa bu kadınların aynı zamanda tezgâh parası ödemek istememesi doğaldır. Arada araçlar olmadan ürettikleri az sayıda ürünü getirerek satmaya çalışan bu kadınların satışları da bir o kadar küçük çapta olmaktadır. Bu durumda olan kadınların çoğunun pazartesi gecesi geç vakitlere kadar iğne oyası yaparak salı günü kurulan pazara daha fazla ürün götürmeyi amaçladığı kimi görüşmecilerce dile getirilmiştir. Buna göre, sabah erken saatlerde kalkarak pazara gelen kadınlar gün içerisinde genelde yorgun olmaktadır. Gerçekten de alan araştırması esnasında öğle saatlerine doğru kadınlardaki motivasyon düşüklüğü yüzlerinden anlaşılmaktadır. Pazarda mülakat yapılan kadınlardan en kötü durumda bulunanlar ise bu kadınlardır.

Yukarıda bahsedilen farklı gruptan kadınları ilgilendiren kimi sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunları çeşitli başlıklar altında değerlendirmek mümkündür.

İlk olarak, toplumsal cinsiyet rollerine dair algının önemli bir sorun olduğu söylenebilir. Bazı görüşmecilerin toplumsal cinsiyet rollerinden ötürü baskı altında kaldıkları ve hayatlarının bir döneminde çalışma hayatına hiç giremedikleri görülmüştür. Hayatın farklı alanlarına katılımında kadınlara yaşatılan sorunlara dair çıkarım yapılmasını sağlayacak bir örnek olarak 72 yaşındaki bir görüşmecinin anlattıklarına değinmekte fayda vardır. Görüşmeci 30 yıl önce okuyarak öğretmen olmayı istediğini fakat o zaman köy muhtarlığı yapan babasının köyün geleceğini düşündüğü kadar kendi geleceğini düşünmediğini, onu engellediğini ve bu nedenle babasına kırgın ve kızgın olduğunu söylemiştir. Hem dönemin şartları hem de yaşanılan yerin küçük bir ilçe olduğu göz önünde tutulduğunda görüşmecinin engellenmesinin Gönen için genel bir durum olduğunu söylemek mümkündür. Ancak görüşmeci pes etmediğini, iğne oyası ile uğraşarak zamanla kendi parasını kazanmaya başladığını ve bunun verdiği özgüveni hissettikten sonra bu işlerle daha fazla ilgilendiğini söylemiştir. Görüşmecinin kendi parasını kazanmasının yanında zamanla hane içerisinde eşine karşı güç elde etmiş olması da kolay olmamış fakat kazandığı bu güç onun aile içinde ve sosyal yaşantısında da görünürlüğünü olumlu etkilemiştir.

Genç yaşta evliliklerin ve çocuk bakımının eğitime ya da işgücüne katılımı geciktirdiğine dair literatürü destekleyen bir örnek olarak görüşmecilerden biri evlendikten sonra üniversiteye devam etmek istediğini ancak o dönem hamile kaldığı için bunu yapamadığını söylemiştir. İlerleyen dönemde ancak çocuğu belli bir yaşa geldikten sonra bir muhasebecinin yanında çalışmaya başlayan bu kadın sonraki dönemde kendine bir dükkân açtığını, çocuk baktığını ve evlere temizliğe gittiğini şimdi iğne oyası ile uğraştığını ve tek isteğinin emekliliğe hak kazanarak düzenli bir gelir elde etmek olduğunu söylemiştir. Bu durumdaki kadınlar için küçük yaştan itibaren öğrenilen iğne oyası becerisi kadınların önündeki istihdam sorunlarına karşı bir B planı işlevi görmektedir ve bu bakımdan faydalı sonuçlar ortaya çıkardığını da söylemek mümkündür.

Yukarıda bahsedilen görüşmecinin de değindiği gibi emekli olmak pazara gelen satıcıların en temel motivasyonlarından biri olarak göze çarpmaktadır. Her ne kadar iyi para kazanıyor olsa da ticaretin zorluklarının fazla olduğunu ifade eden bir başka görüşmeci emekli primlerini ödemek için iğne oyası işine devam ettiğini ve emekli olmaya hak kazanır kazanmaz bu işi bırakacağını sözlerine eklemiştir. Bu durumdaki

kadınlar alacaklarını tahsil etmekte zorlandıklarını söylemiş, küçük yerde yaşamalarına ve herkesin birbirini tanmasına rağmen bu tarz sorunların yaşanmasının ticari şevklerini kırdığına dikkat çekmiştir.

İğne oyası yapan kadınların bazısı el emeğine dayalı üretim ve satış sürecine yeni ekonominin en önemli unsuru olan teknolojinin ve internetin sağladığı avantajları katarak kazanç elde etmektedir. Ne var ki internet üzerinden siparişlerde bazı sorunlar da yaşanmaktadır. İnternette satış konusundaki sorulara cevap veren kadınlardan biri güven meselesine değinerek ürünü gönderdiği halde parayı alamadığı durumlar olduğunu, bu nedenle internet yerine pazarda satış yapmayı ve parayı peşin almayı tercih ettiğini belirtmiştir. İnternet satışlarına değinen bir diğer görüşmeci sahte siparişlere değinerek konunun başka bir boyutuna dikkat çekmiştir. Bir tanıdığına başına gelen olayı anlatan görüşmecinin verdiği örnekte sahte isimle açılan hesaptan yanlış adrese ürün sipariş edilmiş ancak alıcı bulunamadığından ürün geri gönderilmiş ve para peşin alınmadığı için satış gerçekleşmemiştir. Görüşmeci, dükkân sahiplerinin bu yanıltmayı internette satış yaparak vergi vermeyen satıcıları caydırmak amacıyla yaptığını söylemiştir. Gerçekten de saha araştırması sırasında kadınların çoğunun tezgâh bedeli olarak tahsil edilen 6-20 TL arasında değişen bedel dışında bir gideri olmadığını belirten ve bu kadınların vergiye tabi olmamasını eleştiren görüşmecilerle karşılaşmıştır. Ekonomik anlamda iyi durumda olan bu kişilerin vergi vermiyor oluşu pazarda tezgâh açan ve vergi veren dükkân sahiplerini rahatsız etmektedir. Böylece, bazı satıcıların “haksız rekabet” olarak adlandırdıkları husumet bir başka haksızlığa neden olacak bir zemine kaydırılmaktadır. İğne oyası işi ile ilgilenenlerin genel olarak kadınlar olduğu düşünülürse bu durumu kadının kadına uyguladığı bir tür ekonomik ve psikolojik şiddet olarak görmek mümkündür. Her ne kadar aynı işyerinde çalışmıyor olsalar da aynı sektörde yer almalarından ötürü bazı kadınlar böyle bir yöntemde başvurmakta ve literatürde “pembe taciz” olarak adlandırılan bir vakanın tarafı haline gelmektedir.

Pazarda sabahtan itibaren ayakta kalarak ya da yanlarında taşıdıkları taburede oturarak satış yapmaya çalışan kadınların hayatlarına daha detaylı bir şekilde bakıldığında ciddi ekonomik sorunlarla karşı karşıya buldukları görülmektedir. Eşini yıllar önce kaybeden bir görüşmeci oğlu ve ailesi ile birlikte oturmakta ve eşinden kalan maaş ile satışlardan elde ettiği parayı birleştirerek hane ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Görüşmeci mülakat esnasında “Oğlum ve ailesi ile yaşıyorum, beraber yiyip içtiğimiz

için para veriyorum. Satış için sadece pazara geliyorum ve bazen satış yapmadan geri dönüyorum.” demiştir. Bu durum kadınların alternatifsizlikten ötürü çocuklarının yanında yaşamak durumunda kaldığını ve bunun karşılığında ev ekonomisine katkıda bulunması gerektiğine dair bir düşünce içerisinde olduğunu göstermektedir. Bu nedenle görüşmeci para kazandığı durumda bu parayı dilediğince harcayamamakta, oğlunun üzerindeki “yükü” hafifletmeye çalışmaktadır.

Benzer bir çaresizlik içerisindeki başka bir görüşmeci ise “Eşimi kaybettim, evim yok. İhtiyacım var, yoksulluktan dolayı bu işi yapıyorum” diyerek pazarda satış amacıyla bulunan kadınlar arasındaki uçurumu da gözler önüne sermektedir. Hiç çocuğu olmadığı ve yalnız yaşadığı için pazarda kadınlarla bir araya gelmenin kendisine keyif verdiğini söyleyen görüşmeci satış için burası dışında başka bir seçeneği olmadığını sözlerine eklemektedir. Bu durumdaki kadınlar için iğne oyası satışının gerçekleştirildiği bu pazar sosyalleşme ihtiyacının giderildiği mekân haline gelmektedir. Bir önceki kış yaptığı harcamaları iğne oyasından kazandığı para ile karşıladığını söyleyen aynı görüşmeci sunduğu olanaklara karşın bu işi aslında zorunluluktan yaptığını ifade etmektedir. Görüşmeciler arasında en fazla sorun yaşayan kadınların bunlar olduğu ve çözümlerin onları merkeze alarak ortaya konulması gerektiği düşünülmektedir.

Kadınların iktisadi durumunun iyi olup olmamasından bağımsız olarak bakmakla yükümlü oldukları birilerinin olması onların üzerindeki yükü daha da ağırlaştırmaktadır. Öğleye kadar erkek kardeşi ile beraber çalışan bir görüşmeci ardından annesinin yemeğini yedirmek üzere eve gideceğini ve tekrardan pazara geleceğini söylemiştir. Evin yürüme mesafesinde olmamasına bağlı olarak minibüsle gidip gelecek olması kadının üzerine ekstradan maddi ve manevi yük bindirmektedir. Bu durum, yaşlı ve çocuk bakımının kadınların sorumluluğu olarak görülmesinin olumsuz etkilerini yansıtmaktadır. Söz konusu algının görece kapalı ve toplumsal cinsiyet rollerinin belirgin olduğu bir ilçede değişmesi çok kolay olmayacaktır.

İğne oyası bir gelenek olarak görüldüğünden pazara gelen kadınların bir kısmının bu işte profesyonelleşmediği görülmüştür. Bundan ötürü kadınlar daha fazla kazanç elde edebilecekleri mevsimlik işlerde çalışmayı tercih edebilmektedir. Görüşmeciler yazın kadınların pek çoğunun yevmiye karşılığında tarlaya giderek tarımsal faaliyetlerle uğraştığını ifade etmiştir. Bundan ötürü yaz döneminde iğne oyası sayı ve çeşit

bakımından azalmakta, kışın ise zamanlarının çoğunu evde geçiren kadınların “boş durmamak için” iğne oyası ile uğraşması sonucu ürün bollaşmakta, fiyatlar düşmekte ve aranan model ve renkte ürün bulunması kolaylaşmaktadır. Piyasada yaşanan bu dalgalanmalar hem alıcıları hem de satıcıları etkilemektedir.

İçinde buldukları sosyal çevre ve beraber vakit harcadıkları insanlar kadınların hayata bakış açılarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu pazardaki kadınların genellikle komşuları ve akrabaları ile bir araya gelerek zamanı birbirlerinin evinde iğne oyası yaparak geçirmesi hep aynı kadınlarla bir araya gelinmesi ve konuşulan konuların benzer olmasına bağlı olarak sınırlı bir sosyalleşme imkânı sunmaktadır. Bu durumda, cinsiyetten bağımsız olarak daha fazla insan ile sosyalleşebilecekleri ortamların yaratılması önem kazanmaktadır.

Pazarda kadınlar arasında rekabet olup olmadığı sorusuna verilen yanıtlar her kadının farklı renk ve modelde iş çıkardığı, el işinin kendine has özellikleri olduğu ve bir ürünün çoğunlukla bir başkasının alternatifi olamayacağı üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu nedenle pazarda yan yana tezgâhlar arasında gerginlikler yaşanmamakta ve kadınlar kendilerinde bulunmayan model için alıcıyı bir diğer tezgâha yönlendirebilmektedir. Bu bakımdan, saha çalışması Gönen iğne oyası pazarı ile ilgili daha önceden yapılmış çalışmalarda bahsedilen kadınlar arası dayanışmayı genellikle destekler niteliktedir. Kadınlar arasındaki rekabetin farklı biçimlerde kendini gösterdiğine ise yukarıda değinilmiştir.

Görüşmeler sırasında kadınların kazandıkları para ile neler yaptıklarına dair sorulara verilen yanıtlarda sıklıkla vurgulanan bir konu kabul günü parasını çıkarmak olmuştur. Gönen’de yaşayan kadınların ayda bir toplanarak gün yaptıkları ve el emeği ürünlerini satarak kazandıkları paranın bir kısmını gün parası olarak ayırdıkları görülmektedir. Kadınların “kadınsı” işlerde uğraşarak yine “kadınsı” ihtiyaçlarını karşıladıkları sonucuna ulaşmak mümkündür.

Görüşmecilerden birinin tezgâhına mülakat sırasında gelen bir kadın müşterinin satın almak istediği ürünleri seçip pazarlık yaptıktan sonra ürünlerin parasının yanındaki erkeğin cebinden çıkardığı para ile ödendiğine tanık olunmuştur. Bu durum kadınların pazarlık yapmaya daha yatkın olduğuna dair literatürde de yer verilen kabulü desteklerken, parayı elde tutarak ödeme yapma gücünün hala erkekte olduğunu

göstermektedir. Bu durumu kadının “kadınsı” uğraşlar için harcayabileceği bir parası olması, erkeğin iktisadi gücünü ve bu güce dair hissettiklerini sarsmadığı müddetçe kabul edildiğine dair düşünceleri doğrulamaktadır.

Kısacası, kadınlar Balıkesir’in Gönen ilçesinde kendilerine küçüklükten beridir öğretilen iğne oyası ile uğraşmakta ve bu beceriden farklı yöntemlerle gelir elde etmektedir. Hane ve kent ekonomisine katkılarına rağmen hem gelir elde etme hem de elde ettiği geliri harcama konusunda toplumsal cinsiyet algısı ve pratiklerden soyutlanamayan kadınlar iktisadi kazançlarını hayatın diğer alanlarında güçlenmenin bir unsuru olarak kullanamamaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Kentteki varlıkları ev, pazar ve varsa dükkânları arasında belirginleşen Gönen kadınlarının mevcut durumu, kadının konumuna dair kabul edilen toplumsal anlayışı değiştirebilmekten uzak görünmektedir. Kadınlar, elde ettikleri maddi gücü toplumsal ve politik alana yansıtamadıkları sürece aynı sorunlar üzerinde uzun süre konuşulmaya devam edilecektir. Bu nedenle kadınların bir araya gelerek ortaya koydukları ve hayatın farklı alanlarına etki edebilecek oluşumlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada kooperatifleşmeyi önemli bir dayanışma yöntemi olarak ileri sürmek mümkündür. Ancak kooperatifin varlığından ziyade etkililiği önem kazanmaktadır. Hâlihazırda Gönen’de kadınların el emeği ürünlerinin satışını ve kadın girişimciliğini desteklemek amacıyla kurulmuş bir kooperatif bulunmasına karşın görüşme yapılan kadınlardan hiç biri bu kooperatif ile irtibata geçmemiştir. Hatta görüşmecilerden ikisi dışında kooperatifin varlığından haberdar olan da yoktur. Bu durumda ya mevcut kooperatifin işleyişinde değişikliğe gidilerek ya da alternatif bir kooperatif kurularak özellikle yukarıda bahsedilen en dezavantajlı konumdaki kadınların durumunu iyileştirmek amacıyla adım atılması gerekmektedir. Görüşmeciler de iğne oyası yapan kadınları koruyan bazı mekanizmaların geliştirilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Ortaya çıkan bu yeni demokratik yapıda öncelikle işi bilen ve daha ileriye götürebilecek kadınların sürece yön vermesi ve yönetimin her sene değişerek farklı kadınların katılımını sağlayacak yapıda olması önem taşımaktadır.

Mülakatlar sırasında karşılaşılan önemli bir sorun olarak pazarda satış yapanlar arasındaki olumsuz bakış açısının ortadan kaldırılmasında da kooperatifleşmenin etkisi

olacaktır. Vergi verenle vermeyenin aynı kefeye konulduğunu ve haksız rekabete mahal verildiğini söyleyen bir görüşmeci tezgâh açarak büyük çapta satış yapan ve karşılığında vergi ödemeyen satıcılara karşı olduğunu vurgulamış, ancak ekonomik durumu kötü olan ve ayakta satış yapmaya çalışan kadınları ayrı tuttuğunu söylemiştir. Satış yaptığı halde vergi vermeyen satıcıların denetlenmesi gerektiğini söyleyen satıcı aynı zamanda belediyenin de bu denetim sayesinde gelir elde edeceğini ifade etmiştir. Bu durumda belediyenin ve yerelde ortaya çıkacak bir oluşumun da dâhil olacağı bir düzenleme yapılarak kadınların ihtiyaçlarını aynı zamanda satıcılar arasında adalet sağlayarak gidermenin ve kimi satıcıların alternatif çözüm yollarına başvurmasını önlemenin bir yöntemi olabilecektir.

Ekonomik durumu kötü olan ve iğne oyası sayesinde geçinmeye çalışan kadınların teminat gösterebilecek maddi temelden yoksun olmasından ötürü yaşayabilecekleri sorunlar kooperatifleşme sayesinde hafifletilebilecektir. Kooperatifler kredi gibi yöntemlere başvurmanın önündeki engellerin üstesinden gelebilmeye yardımcı olabilecektir.

Kooperatifleşmenin bir diğer önemli katkısı evlerde parça başı çalışma sayesinde araçların elde ettiği paranın ürünü üreten kadınlarda kalmasını sağlayabilecek olmasıdır.

Bu ve bunun gibi sorunların önünü alabilmek için kadınların dayanışma ruhunu güçlendirmelerinin ve iktisadi açıdan ortak çıkarlara hizmet edebilecek bir yapılanmaya gitmelerinin olumlu etkileri olabilecektir. Bu amaçla bahsi geçen anlayışa hizmet edecek bir kadın kooperatifinin kurulması veya mevcut kooperatifin bu doğrultuda yeniden yapılandırılması önem arz etmektedir.

Kadınlar tarafından yapılan el emeği işlerin görünürlüğünü artırmak amacıyla ulusal ve uluslararası etkinlikler yapılması aynı zamanda kadınların sosyalleşme imkânlarını da artıracığından olumlu bir gelişme olacaktır. Bu etkinliklere katılımın kadınların hem iktisadi hem de toplumsal bakımdan gelişimini sağlama potansiyelini içerdii düşünölmektedir. Kooperatif ya da kadınlar arasında bu amaçla ortaya konulacak bir oluşumun farklı ölçeklerdeki kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde olması faydalı olacaktır. Gönen özelinde İŞKUR ve kadınları bir araya getiren kimi projelerin yapıldığı görölmüştür. Bandırma İŞKUR ile işbirliği yaparak sadece ev kadınlarını istihdam eden Gönen'deki bir tekstil fabrikası ya da Gönen'in farklı mahallelerinden kadın çiftçiler ile

gerçekleştirilen “Önder Kadın Çiftçi Projesi” kadınların işgücüne katılımını artırmak amacıyla gösterilen kıymetli çabalardır. Yerelde verilen mücadelelerin üst ölçeklerden desteklenmesi daha fazla kadına ulaşılmasını da sağlayacaktır. Bu nedenle yerel, ulusal ve küresel ölçeği bir araya getiren kimi projeler bahsedilmeye değerdir ve desteklenmelidir. Tüm bunların yanında çeşitli projeler yolu ile iş gücüne katılımın sadece gelir elde etmeyi sağlamakla sınırlı kalmaması, kadınların kazandıkları parayı harcarken özgür olması, kendi ihtiyaçlarını önceleyebilmesi ve sosyal anlamda da güçlü hale gelmesi önemlidir. Bu nedenle, bireyler toplumsal cinsiyet konusunda bilinçlendirilmeli ve şimdye kadar doğru olduğu varsayılan yanlışlar konusunda farkındalık kazanılması sağlanmalıdır. Bu konuda yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerine görev düşmektedir.

KAYNAKÇA

- Alcan, D. (2018). *Türkiye’de işgücüne katılımın belirleyicileri ve işgücüne katılım oranı öngörülleri*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Alkan, A. (2008). Women in urban economy: At which side of dichotomies? Case of Ankara. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 129-146.
- Baah-Ennumh, T. Y. ve Adom-Asamoah, G. (2012). The role of market women in the informal urban economy in Kumasi. *Journal of Science and Technology*, 32(2), 56-67.
- Balıkesir Büyükşehir Belediyesi (2019). 2020-2024 Stratejik Plan.
- Baltacı, N. Ö. (2011). *Kadınları güçlendirme mekanizması olarak mikrokredi*. Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Chant, S. (2013). Cities through a “gender lens”: A golden “urban age” for women in the Global South?. *Environment & Urbanization*, 25(1), 9-29.
- DİSK Genel-İş Sendikası (2020). *Emek Araştırma Raporu: Türkiye’de Kadın Emeği*. Ankara.
- Dunlop, J.E. ve Velkoff, V.A. (1999). *Women and the Economy in India, Working Paper*. International Programs Center.
- Hofmann, E. ve Marius-Gnanou, K. (2007). *Credit for women: A future for men? Microfinance and gender: New contributions to an old issue*. Ada Dialogue no. 37 içinde. Luxembourg.
- ILO. (2010). *Gender mainstreaming in local economic development strategies: A guide*. Geneva: ILO. Erişim adresi: https://www.ilo.org/empent/Publications/WCMS_141223/lang--en/index.htm.
- Jones, E., Smith, S. ve Wills, C. (2012). Women producers and the benefits of collective forms of enterprise. *Gender & Development*, 20(1), 13-32.

- Karakuş, H. (2014). Kraliçe arı sendromu-pembe taciz. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (1), 334-356.
- Kinyanjui, M. N. (2014). *Women and the informal economy in urban Africa: From the margins to the centre*. London: Zed Books.
- Leymann, H. (1996). The content and development of mobbing at work. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5(2), 165-184.
- Loscocco, K. ve Smith-Hunter, A. (2004). Women home-based business owners: Insights from comparative analyses. *Women in Management Review*, 19(3), 164-173.
- Malik, A. A., Majid, H. ve Fateh, H. (2016). *Women in Pakistan's urban informal economy: Vulnerabilities, opportunities and policy solutions*. Washington: Urban Institute and Oxfam.
- Mason, C. ve Reuschke, D. (2015). *Home truths: The true value of home-based businesses*. Glasgow: Federation of Small Businesses.
- Mason, C. M., Carter, S. ve Tagg, S. (2011). Invisible businesses: The characteristics of homebased businesses in the United Kingdom. *Regional Studies*, 45(5), 625-639.
- Meng, X. (1998). *The economic position of women in Asia*. IIAS/IISG, CLARA Working Paper, No. 4, Amsterdam. Erişim adresi: <http://www.iisg.nl/~clara/publicat/clara4.pdf>.
- Munger, M.C. (2015). *The third entrepreneurial revolution: A middleman economy*. Erişim adresi: <https://pdfs.semanticscholar.org/d9c4/53e36a1ac7e639557c63d361c0728af2dd21.pdf>
- Newbery, R. ve Bosworth, G. (2010). Home-based business sectors in the rural economy. *Society and Business Review*, 5(2), 183-197.
- Novacek, I., ve Stuart, E. K. (2006). the contribution of women entrepreneurs to the local economy in Small Islands: Seaplant-based micro-enterprise in Fiji and Vanuatu. *Journal of Small Business & Entrepreneurship*, 19(4), 367-379.
- O'Reilly, C. ve Gordon, A. (1995). *Survival strategies of poor women in Urban Africa: The case of Zambia*. NRI Socio-economic Series, 10. Chatham: Natural Resources Institute.
- Özbek, Ö. ve Çevik, S. (2018). Somut olmayan kültürel mirasın taşıyıcısı olarak geleneksel el sanatları: Gönen ilçesinin yaşayan mirası. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(4), 588-603.
- Peker, A. E. ve Kubar, Y. (2012). Türkiye'de kırsal kesimde kadın istihdamına genel bir bakış. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14 (2), 173-188.
- Rowe, B. R., Haynes, G. W. ve Stafford, K. (1999). The contribution of home-based business income to rural and urban economies. *Economic Development Quarterly*, 13, 66-77.
- Sarıtaş, S. (2016). Sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan Gönen oyaları ve kadınlar. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, 1-10. Erişim adresi:

- <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/SuheylaSaritasGonenOyalariveKadinlar.pdf>.
- Tacoli, C. (2012). *Urbanisation, gender and urban poverty: Paid work and unpaid carework in the city*. Urbanisation and Emerging Population Issues Working Paper 7. Erişim adresi: <http://www.unfpa.org/sites/default/files/resourcepdf/UEPI%207%20Tacoli%20Mar%202012.pdf>.
- The International Initiative for Impact Evaluation (2013). *The effects of microcredit on women's control over household spending: A systematic review*. Erişim adresi: <https://www.3ieimpact.org/sites/default/files/2019-01/sr4-microcredit-review.pdf>.
- Tipple, G. (2005). The place of home-based enterprises in the informal sector: Evidence from Cochabamba, New Delhi, Surabaya and Pretoria. *Urban Studies*, 42(4), 611-632.
- Tripp, A. M. (1989). Women and the changing urban household economy in Tanzania. *The Journal of Modern African Studies*, 27(4), 601-623.
- UN-HABITAT. (2013). *Gender issue guide: Gender responsive urban economy*. Nairobi: United Nations Human Settlements Programme.
- Vanlı, A. Y. (2008). *Balıkesir ili Gönen ilçesi iğne oyları ve halk eğitimi merkezinin iğne oyacılığına katkısı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Vesala, T. (2008). Middlemen and the adverse selection problem. *Bulletin of Economic Research*, 60(1), 1-11.
- Walker, E. ve Webster, B. (2004). Gender issues in home-based businesses. *Women in Management Review*, 19(8), 404-412.
- WIEGO. (2014). *Informal economy monitoring study sector report: Home-based workers*. Cambridge.